СЕРІЯ «Цивільне право»

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-7\(13\)-313-323](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-7(13)-313-323)

УДК 347.63

Комісаренко Вікторія Дмитрівна аспірант кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Л. Юзькова, вулиця Героїв Майдану, 8, Хмельницький, Хмельницька область, 2900, тел: (050) 413-06-80, email: viktoria.komisarenko@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4905-0290>

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ ПРИ ЗАХИСТІ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ БАТЬКІВ ТА ДІТЕЙ

Анотація. Стаття присвячена питанням застосування практики ЄСПЛ при захисті особистих немайнових прав батьків та дітей. Наголошено, що сьогодні питання правового регулювання та захисту особистих немайнових прав батьків та дітей перебувають у нерозривному зв'язку з практичною діяльністю практики ЄСПЛ, рішення якого виступають джерелом права для національних судів. Підкреслено, що визначення способів захисту немайнових особистих прав неможливе без досконального дослідження та визначення поняття захисту окремих особистих немайнових прав через призму взаємного доповнення судової національної практики прецедентною практикою ЄСПЛ. Використання практики ЄСПЛ при захисті особистих немайнових прав батьків та дітей виступає одним із практичних кроків до входження України у сферу так званої практики європейського правового консенсусу. Наголошено, що право на захист особистих немайнових прав батьків та дітей не обмежується визначеними у національному законодавстві засобами їх реалізації та закріпленими у законодавстві процесуальними строками. Підкреслено, що захист особистих немайнових прав батьків та дітей - це закріплені в національному законодавстві, міжнародних актах та прецедентних рішеннях ЄСПЛ правові засоби спрямовані на відновлення або визнання порушених особистих немайнових прав батьків та дітей, а також попередження і запобігання їх порушенню. Разом з цим це поняття охоплює і такі правові дії, як притягнення до відповідальності винних у правопорушенні осіб. Зазначено, що ефективна реалізація потенціалу судової практики Європейського

Суду з прав людини при вирішенні судом сімейних спорів повинна знайти своє відображення на рівні національного сімейного законодавства, що дозволило запропонувати доповнення до положень діючого СК України, шляхом формулювання окремої правової норми, викладеної у ст. 11-1 СК України.

Ключові слова: батьки, дитина, особисті немайнові права, способи захисту, практика ЄСПЛ.

Komisarenko Viktoriia Dmytrivna, Postgraduate Student of the Department of Civil Law and Procedure, L. Yuzkov Khmelnytsky University of Management and Law, 8 Heroiv Maidanu Street, Khmelnytsky, Khmelnytsky Region, 2900, tel: (050) 413-06-80, email: viktor.komisarenko@gmail .com, <https://orcid.org/0000-0002-4905-0290>

APPLICATION OF ECHR PRACTICE IN PROTECTION OF PERSONAL AND CHILDREN'S PERSONAL AND NON-PROPERTY RIGHTS

Abstract. The paper is dedicated to issues on applying the practice of ECHR on protection of non-property personal rights of parents and children. There is stressed, today, the issues of legal regulation and protection of personal non-property rights of parents and children are in inseparable relations with practical activities of ECHR, those decisions are source of law for national courts. It is outlined, that it is impossible to determine ways of protection non-property personal rights without the deep research and determination of the concept of protection certain non-property rights through the prism of mutual complementation of national court practice with precedent practice of ECHR. Using practice of ECHR for protection of non-property personal rights of parents and children is one of the practical steps to integration of Ukraine into the field of practice of European legal consensus. There is emphasized, the right for protection of non-property personal rights of parents and children is not limited by means of realization of it and procedural terms, mentioned in the national legislation. There is pointed, the protection of non-property personal rights of parents and children is legal remedies aimed at restoring or recognizing violated personal non-property rights of parents and children, as well as preventing their violation. These remedies are provided by national legislation, international legislation, and case law of ECHR. At the same time, this concept includes such legal actions, as bringing to justice those guilty of the offense. There is pointed, effective implementation of potential of court practice of ECHR when resolving family disputes by a court, has to be reflected in the National Family legislation. It allowed to suggest addition to the provisions of the current Family Code of Ukraine by formulating a certain legal norm set out in Art. 11-1 of the Family Code of Ukraine.

Keywords: parents, child, personal non-property rights, protective methods, practice of European Court of Human Rights.

Постановка проблеми. Права і свободи людини визначають зміст і спрямованість діяльності правової держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України) [1]. Проблемам правового регулювання та захисту особистих немайнових прав батьків та дітей і раніше приділялася певна увага науковцями як в Україні, так і за її межами. Основною запорукою достатньої реалізації батьками та дітьми своїх особистих немайнових прав є їх належний та нормально функціонуючий захист.

Закріплення основних особистих немайнових прав на законодавчому рівні на жаль не гарантує можливості для повноцінного та беззаперечного їх функціонування. Для забезпечення здійснення таких прав особою держава як основний гарант повинна не тільки прописати перелік належних фізичній особі прав, у тому числі особистих немайнових, а й закріпити на вищому рівні їх належне, безперешкодне використання, передбачивши достатній та дієвий механізм їх захисту.

Фундаментальні основи захисту суб'єктивних прав закріплені на рівні Конституції України, як «центральної цеглини» її правового порядку. Так, у ч. 3 ст. 8 Конституції України міститься гарантія захисту основних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі застосування Конституції України [1].

Положення розділу II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» текстуально багато у чому повторюють формулювання Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Відповідно, практика Європейського суду з прав людини, який забезпечує захист конвенційних прав і свобод, може бути прикладом прямого застосування норм Конвенції. Так само і підходи до тлумачення статей Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, котрі застосовує Європейський суд з прав людини, можуть слугувати орієнтирами для національної судової практики. Україна приєдналася до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 17 липня 1997 року, прийнявши Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 року ратифіковано Конвенцію та, відповідно, легалізовано застосування її положень. Відповідно до ст. 19 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод для забезпечення дотримання Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї створюється Європейський суд з прав людини.

Наголосимо, що у рішеннях, постановлених проти України, Європейський суд з прав людини визнає однією з основних причин неналежного захисту прав людини саме низьку якість законодавчої бази та реалізації окремих гарантій, що має наслідком складності у застосуванні нормативно-правових актів.

Конституція України, між іншого гарантує кожній особі захист своїх прав, свобод та інтересів від порушень і протиправних посягань будь-якими не

забороненими законом засобами. Тобто гарантії щодо забезпечення захисту всіх без винятку прав людини і громадянина є конституційною догмою на рівні з декларуванням відповідних належних особі прав і свобод.

Зазначена конституційна гарантія деталізована в ЦК України. Зокрема, захисту цивільних прав та інтересів присвячена глава 3 книги першої ЦК України [2].

Запорука захисту особистих немайнових прав від протиправних посягань інших осіб закріплена в частині першій статті 275 Цивільного кодексу України, відповідно до якої таким правом наділена кожна фізична особа правом на захист свого особистого немайнового права.

Аналіз даної законодавчої норми в контексті особистих немайнових прав дає підстави говорити, що право на захист особистих немайнових прав є невід'ємною частиною повноцінного буття кожної фізичної особи і є своєрідним маркером створення благополучного середовища для існування.

Більшість наукових досліджень у вітчизняній цивілістиці спрямовані на дослідження поняття, класифікації та характеристики способів захисту особистих немайнових прав людини і громадянина (у тому числі особистих немайнових прав батьків та дітей). При цьому розкриття визначення захисту особистих немайнових прав, зокрема батьків та дітей, на науковому рівні досліджувалося не так ґрунтовно.

Водночас, розкриття способів механізму захисту немайнових особистих прав неможливе без досконального дослідження та визначення саме поняття захисту окремих особистих немайнових прав через призму судової національної практики та практики ЄСПЛ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам правового регулювання та захисту особистих немайнових прав батьків та дітей і раніше приділялася певна увага науковцями як в Україні, так і за її межами. Особисті немайнові права та їх захист були об'єктом дослідження докторських і кандидатських дисертацій. Питанням дослідження особистих немайнових прав батьків та дітей останнім часом було присвячено праці таких відомих вітчизняних науковців як: В. І. Борисової, В. А. Ватраса, М. М. Дякович, І. В. Жилінкової, О. М. Калітенко, Т. М. Кійко, Л. В. Красицької, Н. М. Крестовської, В. П. Мироненко, О.О. Пунди та інших. Праці названих вчених стали вагомим внеском у розвиток проблеми правового регулювання, здійснення та захисту особистих немайнових прав фізичної особи та ґрунтовним науковим фундаментом для проведення подальших наукових досліджень у цій галузі, важливим кроком на шляху вдосконалення законодавства та забезпечення повноцінної реалізації фізичною особою особистих немайнових прав, у тому числі – захисту особистих немайнових прав батьків та дітей.

Метою статті є характеристика застосування практики ЄСПЛ при захисті особистих немайнових прав батьків та дітей.

Виклад основного матеріалу. Закріплення основних особистих немайнових прав на законодавчому рівні нажалі не гарантує можливості для повноцінного та

беззаперечного їх функціонування. Для забезпечення здійснення таких прав особою держава як основний гарант повинна не тільки прописати перелік належних фізичній особі прав, у тому числі особистих немайнових, а й закріпити на вищому рівні їх належне, безперешкодне використання, передбачивши достатній та дієвий механізм їх захисту.

Аналіз чинного сімейного законодавства свідчить, що право на захист особистих сімейних прав за своїм матеріально-правовим змістом включає в себе: по-перше, можливість уповноваженої особи використовувати дозволені законом засоби власного примусового впливу на правопорушника, захищати своє право власними діями фактичного порядку (самозахист сімейних прав); по-друге, можливість уповноваженої особи звернутися до компетентних державних або громадських органів з вимогою спонукання зобов'язаної особи до певної поведінки [3].

Норми вітчизняного сімейного та цивільного законодавства побудовані з урахуванням існуючих міжнародно-правових вимог. Наприклад, право на сім'ю як самостійне особисте право передбачено в статті 8 Європейської конвенції про захист прав та основних свобод, зокрема це право кожної людини на повагу до її особистого та сімейного життя (стаття 8 Конвенції) [4].

Закріплення права особи на сім'ю знаходимо і в положеннях Загальної декларації прав людини де в статті 16 зазначено, що чоловік та жінка, які досягли повноліття, мають право, без будь-яких обмежень за ознаками раси, національності або віросповідання, засновувати сім'ю [5].

Таким чином аналіз міжнародно-правових актів доводить, що суттєвим елементом права на сім'ю виступають права батьків та дітей, підкреслюється, що створення сім'ї спрямоване на продовження людського роду, народження та виховання дітей.

З подібних засад виходять і положення основних християнських конфесій. «Відомо, що за велінням природи і Бога це право і обов'язок виховувати нащадків належить в першу чергу тим, хто шляхом породження почав справу природи та кому заборонено залишати його не завершеним». Іоанн Павло II зазначає, що «місія» виховання нащадків є для батьків «природним правом, оскільки вони дали дітям життя» [6]. В основу сім'ї покладена схема відносин між спорідненими особами, і спорідненими найперше внаслідок спільного біолого-генетичного походження. Наприклад, у рішенні Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) від 19.02.1996 у справі «Гуль проти Швейцарії» було вказано, що від моменту народження дитини між нею та батьками виникає зв'язок, який визначається як «сімейне життя» і не може бути розірваний окрім як у виключних обставинах [7].

Сучасна правозастосовна практика діяльності ЄСПЛ свідчить про використання ЄСПЛ напрацьованої ним власної методології інтерпретації, в основі якої лежить метод *консенсусу*, тобто поєднання інтерпретації міжнародних

договорів (ЄКПЛ) із практикою держав-членів (національною правовою системою), використання досить широких стандартів, аналіз конституційних інтерпретацій.

Важливим підходом в інтерпретаційних механізмах прецедентного права ЄСПЛ є концепція європейського правового консенсусу.

Європейський консенсус насамперед визначається на двох рівнях. По-перше, його можна визначити на рівні правил, під якими мають на увазі конкретні імплементаційні заходи, які вживаються для реалізації правового принципу в конкретній системі. По-друге, консенсус може діяти на рівні власне принципів, під якими мають на увазі ті загальні концепції, які лежать в основі національних правових стандартів [8].

Очевидно, що знання стандартів, розроблених Європейським судом із прав людини, розуміння процесу і механізмів інтерпретації, використовуваних задля їх встановлення, має вирішальне значення для їх правильного застосування на національному рівні, особливо з урахуванням того, що національні суди відіграють важливу роль у процесі інтерпретації.

Європейський консенсус – це концепція, яка використовується Судом, і впливає з еволюційного характеру тлумачення Європейської конвенції про права людини. Як неодноразово заявлялося ЄСПЛ, Конвенція є «живим» інструментом для держав-членів, в яких вона застосовується.

Використання консенсусу на європейському рівні як методу аргументації рішень Суду є необхідним і впливає з необхідності легітимності висновків, яких він доходить у випадках, переданих для аналізу суду.

Крім того у тих випадках, коли такі прояви, як невідповідність законодавства вимогам Конвенції, відсутні, ЄСПЛ вирішує справу, з урахуванням положень національного законодавства.

Особливо актуальним цей факт є у сфері застосування судами України при розгляді і вирішенні сімейних спорів норм міжнародного приватного права, рішень і практики ЄСПЛ, а також міжнародних актів, які використовують низку понять і термінів, зміст яких неможливо визначити без досліджень надбань правової доктрини відповідної держави.

Продемонструємо цей взаємовплив на прикладах. У сімейному праві існує система гарантій реалізації права захисту суб'єктивних сімейних прав, зокрема особистих немайнових. До них можна віднести таку, як відсутність термінів позовної давності. Так, на рівні сімейного законодавства, через характер сімейних відносин, у яких переважають особисті немайнові відносини, встановлено правило, що на вимоги, що впливають з сімейних відносин, позовна давність не розповсюджується. Винятки становлять лише випадки, якщо термін захисту порушеного права спеціально встановлено статтею 20 Сімейного кодексу України, а саме: частиною другою статті 72 (до вимоги про поділ майна, заявленої після розірвання шлюбу), частиною другою статті 129 (до вимоги про визнання батьківства), частиною третьою статті 138 (до вимоги матері про внесення змін до

актового запису про народження дитини), частиною третьою статті 139 (до вимоги про визнання материнства) цього Кодексу [3].

У випадках, зазначених вище, позовна давність застосовується судом відповідно до Цивільного кодексу України, якщо інше не передбачено Сімейним кодексом України (ч. 2 ст. 20) [3].

Отже, Сімейний кодекс України майже не обмежує право на захист особистих немайнових сімейних прав, у тому числі батьків і дітей. Дане положення встановлено в інтересах захисту прав членів сім'ї, непорушності охорони прав та законних інтересів учасників сімейних відносин і є відмінною рисою захисту даних прав у порівнянні, наприклад, із захистом цивільних прав, що в переважній більшості випадків обмежується строками позовної давності.

Варто зазначити, що навіть попри встановлені вітчизняним законодавством гарантії щодо незастосування строків позовної давності, зокрема при вирішенні особистих немайнових прав батьків та дітей, на практиці існують випадки коли навіть при закінченні передбаченого строку давності особам надається право на захист порушених прав.

Так наприклад, мало місце у рішенні ЄСПЛ від 19 березня 2019 року у справі «М. Т. проти України» (№950/17). За обставинами справи заявник мав приватні стосунки з заміжною жінкою. У 2006 році жінка народила дитину. У свідоцтві про народження як батько дитини був зазначений її чоловік. У 2007 році заявник ініціював проведення ДНК-тесту, який підтвердив, що саме він є біологічним батьком дитини. При цьому заявника не було обмежено у спілкуванні з дитиною. Заявник спілкувався з дитиною до 2015 року, але в подальшому мати повідомила його, що розлучилася зі своїм чоловіком та вирішила одружитися з громадянином Німеччини і переїхати з дитиною до Німеччини. Оскільки заявник виступив проти переїзду дитини до Німеччини, мати почала перешкоджати його спілкуванню з дитиною. У червні 2015 року заявник звернувся до Дарницького районного суду Києва з вимогою про визнання його батьківства та внесення змін до свідоцтва про народження дитини. Було відкрито провадження у справі № 753/10895/15-ц.

Під час судового провадження мати дитини визнавала, що заявник надавав регулярну фінансову підтримку та брав участь у вихованні та освіті дитини. Проте вона стверджувала, що вимоги заявника мають бути відхилені, оскільки він пропустив встановлений частиною другою статті 129 СК України річний строк позовної давності для вимоги про визнання батьківства, що обчислювався з моменту появи результатів ДНК-експертизи. Заявник зауважив у відповідь, що він не хотів порушувати сімейне становище дитини, адже до 2015 року йому не заборонялося спілкування з нею, тому він і не подавав позов раніше. Тільки тоді, коли відповідачка вирішила емігрувати до іншої країни з їхньою спільною дитиною, він офіційно звернувся до суду з позовом про визнання його батьківства. 17 листопада 2015 року судом першої інстанції було задоволено вимоги батька та ухвалено внесення зміни до свідоцтва про народження дитини про заявника як її

батька. Проте 03 лютого 2016 року Апеляційний суд Києва скасував рішення районного суду і відхилив вимоги заявника з огляду на вплив строку позовної давності. 3 липня 2016 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду кримінальних та цивільних справ розглянув касаційну скаргу заявника. Доводи касаційної скарги про те, що суд апеляційної інстанції не врахував фактичні обставини справи, які свідчать про систематичне та сумлінне виконання позивачем своїх обов'язків батька, відсутність перешкод у спілкуванні з дитиною до 2015 року, були відхилені колегією суддів, оскільки у справі, що переглядалася, вирішувалися питання, що виникають з приводу спору про батьківство між чоловіком матері дитини та особою, яка вважає себе батьком дитини.

ЄСПЛ, розглянувши скаргу заявника взяв за пріоритет забезпечення сімейних цінностей та дотримання інтересів дитини над положеннями щодо строків давності. Суд вказав, що згідно з українським законодавством, національні суди мали право поновити строк для звернення з позовом про визнання батьківства та внесення відповідних змін у свідоцтво про народження у разі наявності вагомих підстав. Проте національні суди не проаналізували, чи відповідає б поновлення строку позовної давності інтересам дитини, а також чи сприяв би розгляд справи по суті встановленню балансу між інтересами батька та дитини, тому Суд констатував порушення ст. 8 Конвенції [9].

У вказаному вище рішенні ЄСПЛ також зробив посилання попередні судові справи, які також були вирішені Судом на користь заявників. Так, у своєму рішенні у справі «Гронмарк проти Фінляндії» ЄСПЛ вказав, що він не може прийняти той факт, що національні органи влади дозволили юридичній реальності суперечити біологічній реальності, покладаючись на абсолютну природу строку позовної давності. Суд встановив, що навіть звертаючи увагу на межі розсуду держави, вважає, що застосування негнучкого строку позовної давності щодо справ зі встановлення батьківства, незважаючи на обставини конкретної справи і особливо обов'язок позивача вчинити певні дії у межах строку позовної давності, порушує основу права на повагу до особистого життя особи, закріпленого ст. 8 Конвенції. Також, у справі «Роман проти Фінляндії» (заява №13072/05 від 29 січня 2013 року) суд встановив, що негнучкі строки позовної давності або інші перешкоди щодо позовів з оскарження батьківства, які застосовуються без винятків, порушують ст. 8 Конвенції.

Отже, прийнятною є позиція, коли, незважаючи на надану національним органам влади свободу розсуду в цій сфері, пріоритетним є забезпечення сімейних цінностей та дотримання захисту найкращих інтересів дитини над положеннями щодо строків давності.

Таким чином, можна дійти висновку, що право на захист особистих немайнових прав батьків та дітей не обмежується визначеними у національному законодавстві засобами їх реалізації та закріпленими у законодавстві процесуальними строками.

Висновки. Питання правового регулювання та захисту особистих немайнових прав батьків та дітей перебувають у нерозривному зв'язку з практичною діяльністю практики ЄСПЛ, рішення якого виступають джерелом права для національних судів. Підкреслено, що визначення способів захисту немайнових особистих прав неможливе без досконального дослідження та визначення поняття захисту окремих особистих немайнових прав через призму взаємного доповнення судової національної практики прецедентною практикою ЄСПЛ. Використання практики ЄСПЛ при захисті особистих немайнових прав батьків та дітей виступає одним із практичних кроків до входження України у сферу так званої практики європейського правового консенсусу

Особисті немайнові права батьків та дітей необхідно розглядати як суб'єктивні права, що становлять певну органічну сукупність (групується навколо певних благ) та підлягають комплексному здійсненню, належать одночасно кожному з членів сім'ї, тобто в ідеалі матері, батьку та дитини (дітям), а у процесі їх здійснення має місце *множинність* учасників відносин. Зазначене дозволило наголосити, що правовідносини батьків і дітей за суб'єктною ознакою значно відрізняються від подружнього правовідношення, водночас особисті немайнові права батьків та дітей органічно взаємопов'язані з особистим немайновим правом на сім'ю;

Відповідно, під захистом особистих немайнових прав батьків та дітей у сімейному праві України необхідно розуміти застосування застосування юрисдикційних на неюрисдикційних форм захисту визначених законодавством України, міжнародними договорами України, звичаями, шлюбним та іншими договорами та загальновизнаною судовою практикою, відповідно до положень сімейного законодавства України.

Зазначене дозволило сформулювати доповнення до положень ст. 18 СК України «Захист сімейних прав та інтересів», доповнивши положення цієї статті частиною першою наступного змісту «1. Кожен учасник сімейних відносин може звернутися за захистом своїх особистих немайнових та майнових прав через застосування юрисдикційних на неюрисдикційних форм захисту визначених законодавством України, міжнародними договорами України, звичаями, шлюбним та іншими договорами та загальновизнаною судовою практикою, відповідно до положень СК України», відповідно, частини 1 та 2 вважати частинами 2 та 3 ст. 18 СК України.

Ефективна реалізація потенціалу судової практики Європейського Суду з прав людини при вирішенні судом сімейних спорів повинна знайти своє відображення на рівні національного сімейного законодавства, що дозволило запропонувати доповнення до положень діючого СК України, шляхом формулювання окремої правової норми, викладеної у ст. 11-1 СК України: «Стаття 11-1. Врахування судової практики Європейського Суду з прав людини при вирішенні судом сімейних спорів «1. При вирішенні сімейного спору суд за заявою заінтересованої

сторони може врахувати положення судової практики Європейського Суду з прав людини, якщо вони не суперечать вимогам цього Кодексу, інших законів та моральним засадам суспільства».

Таким чином, захист особистих немайнових прав батьків та дітей - це закріплені в національному законодавстві, міжнародних актах та прецедентних рішеннях ЄСПЛ правові засоби спрямовані на відновлення або визнання порушених особистих немайнових прав батьків та дітей, а також попередження і запобігання їх порушенню.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III. Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
4. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод от 4 ноября 1950 года. Документы и материалы. М., 1989. С.159-173.
5. Загальна декларація про геном людини та правах людини від 11 листопада 1997 року. Права людини і професійні стандарти для юристів. К., 1996. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
6. Антонио М. Абате Положение о браке в новом каноническом законодательстве. М.: Паолин, 2000. 463 с.
7. Вибрані рішення Європейського суду з прав людини (1993-2002 рр.). Праці Львівської лабораторії людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва і місцевого самоврядування Академії правових наук України. Серія II. Коментарі прав та законодавства. Вип. 3. Харків: Консум, 2003. 464 с
8. Kanstantsin Dzehtsiarou. *European Consensus and the Legitimacy of the European Court of Human Rights*. Cambridge University Press. 2015. С.13.
9. Рішення у справі «М.Т. проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d46#Text.

References:

1. Konstitucija Ukraïni : Zakon Ukraïni vid 28 chervnja 1996 roku № 254k/96-VR. Verhovna Rada Ukraïni. Baza «Zakonodavstvo Ukraïni». URL <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Civil'nij kodeks Ukraïni : Zakon Ukraïni vid 16 sichnja 2003 roku № 435-IV Verhovna Rada Ukraïni. Baza «Zakonodavstvo Ukraïni». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Simejnij kodeks Ukraïni : Zakon Ukraïni vid 10 sichnja 2002 roku № 2947-III. Verhovna Rada Ukraïni. Baza «Zakonodavstvo Ukraïni». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

4. Evropejskaja konvencija o zashhite prav cheloveka i osnovnyh svobod ot 4 nojabrja 1950 goda. Dokumenty i materialy. M., 1989. S.159-173.
5. Zagal'na deklaracija pro genom ljudini ta pravah ljudini vid 11 listopada 1997 roku. Prava ljudini i profesijni standarty dlja juristiv. K., 1996. URL: [http:// www. rada. gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
6. Antonio M. Abate Polozhenie o brake v novom kanonicheskomnom zakonodatel'stve. M.: Paolin, 2000. 463 s.
7. Vibrani rishennja Evropejs'kogo sudu z prav ljudini (1993-2002 rr.). Praci L'vivs'koï laboratorii ljudini i gromadjanina Naukovo-doslidnogo institutu derzhavnogo budivnictva i miscevogo samovrjaduvannja Akademii pravovih nauk Ukraïni. Serija II. Komentari prav ta zakonodavstva. Vip. 3. Harkiv: Konsum, 2003. 464 s
8. Kanstantsin Dzehtsiarou. European Consensus and the Legitimacy of the European Court of Human Rights. Cambridge University Press. 2015. S.13.
9. Rishennja u spravi «M.T. proti Ukraïni». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d46#Text.